

# Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal  
 Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

## Kroz šljivike i livade

Muharem Bazdulj

*Granice velikih civilizacija, to znamo s "novim historičarima", iscrtane su zonama velikih poljoprivrednih kultura - masline, vinove loze...Kulturu bosanske svakodnevice obilježava - šljiva.*

Ivan Lovrenović

Uvijek gledam sarajevsku televiziju kad je Simo na poslu. Ma i ne zove se više Televizija Sarajevo, nego nekako Be-Ha-Te-Ve, ali je ja u sebi zovem Te-Ve-Sa. Ima i nekih faca istih ko otprije rata, jest da su svi ostarili. U ratu sarajevsku televiziju i nismo mogli fatat, mogla se samo Srna iz Bosne gledat, srušeni bili ti neki repetitori.

Ne znam ni sama što je i gledam. Nije neki program, bar ovo prije tri popodne. Ujutro bude nešto iz kulture, neke knjige preporučuje neki momak dugokosi, onda vijesti i strani dokumentarac, pa prvi dnevnik. Sve to nekako sa pola uha slušam. Najviše volim reprize. Ne ono kad puštaju stvari od sinoć, nego neke emisije od prije dvadeset-trideset godina.

Juče je, oko jedanaest prije podne, bila emisija o šljivama. Čudno mi je gledat te stare emisije na ovom sadašnjem televizoru. Nije to sad neka plazma il nešto super moderno, ali ima dobru rezoluciju i sve, a ove stare emisije, i kad nisu crno-bijele, nekako ko da su pravljene za one televizore što su prije bili, ko onaj prvi što sam upamtila, sa nekim čudom što je stajalo na podu, a zvalo se stabilizator, moraš prvo to upalit, pa tek poslije televizor. Znaš, u tim je emisijama slika uvijek malo maglovita, a ton je dublji, ne baš kao da krči radio, ali kao da bi mogo počet krčat. Na modernom televizoru mi je to čudno gledat, ne znam ti opisat kako čudno, ko kad ti se učini da na nekoj fotografiji iz muzeja, sto godina staroj, vidiš nekog svog komšiju. Takvi se programi trebaju gledat na onim televizorima što im kad ih ugasiš na ekranu ostane svijetlit jedna tačka što je prvo povelika pa se polako smanjuje i onda se, nekako iznenada i u trenu, skroz ugasi. Vidi se po emisijama tim da su rađene u vrijeme kad nije bilo daljinskih upravljača: nekako usporeno idu, ne ovo ko sada kad samo brzina neka te nakratko spriječi da ne prebaciš kanal. Nije to samo da onda nije bilo daljinskih, nego je i bio samo jedan, uvrh glave dva kanala, a taj bi drugi počinjo oko pet-šest popodne, pa nisi mogo pošteno prebacit makar se i primako televizoru, samo bi na snijeg naletio.

Ta emisija o šljivama, to ti je nešto ko obrazovni program. Te kako se šljiva na latinski

zove, prunus domestika, čini mi se, te koliki je značaj šljive u našim krajevima, za šta se sve šljiva koristi, koliko se šljive u Jugoslavije proizvodi, stara je to emisija, kažem ti, još je i Tito, mislim, bio živ. A bilo je i nekih zanimljivosti, ono ko što u Politikinom zabavniku izlazi, recimo, da je šljiva u Kini simbol rane mladosti djevojke, zato što se na šljivinom stablu s proljeća behar pojavi prije lišća.

Te ti meni odjednom padne na pamet Mahir. Nisam ti o njemu nikad pričala. Ti znaš da sam ja iz Zvornika, iz Bosne, u Mali Zvornik sam došla devedeset četvrte. Mahir ti je bio moja, što se kaže, prva ljubav. Ma, znaš šta, možda i nije, al ja jesam, definitivno, bila njegova prva ljubav.

Bio je stariji od mene, al je bio malo štreber. Znaš te tipove: bio je sladak, al malo smotan. A meni je baš ta smotanost najslađa bila. Znala sam ja da se on još u osnovnoj školi zaljubio u mene. Znaš ono kad te ti momci u prolazu gledaju, ono fiksiraju te pogledom, a kad im ti pogled uzvратиš onda se u zemlju zagledaju, a ponekad se još i zacrvene. Srećeš ga stalno na korzu, znaš da je zaljubljen u tebe i znaš da on zna da ti znaš, al se malo oboje pravite ludi, to ti je to. Blizu smo mi i stanovali, nije baš isti blok zgrada, al jesu bila dva susjedna bloka. Ne znaš ti Zvornik pa da ti ne opisujem džaba, al hoću ti ovo reć, skontala sam ja kad sam krenula u srednju školu, on je tad već bio treći razred, da on s prozora vidi kad ja nailazim, pa kao slučajno siđe, baš u to vrijeme, meni u susret, pa onda mi zajedno idemo prema školi. Odmah su mene kolegice iz razreda pitale jel se ja to šemim s njim, al sam im ja govorila da nema govora, makar sam se još i tad svakom jutru radovala samo da bih s njim to malo puta prošetala. A on je bio stidljiv nenormalno. Ja sam mjesecima čekala da me pita, a on ništa. Znaš, tako smo mi cure onda govorile, jel te pito, u smislu jel ti reko da želi da se zabavljate. Ja sam u to vrijeme išla u Ligu mladih lingivsta, bila sam dobra iz gramatike, pa sam i neku šaljivu definiciju smislila, nešto tipa - ako je pitati neprelazni glagol onda se odnosi na muško-ženske relacije.

I kažem ti, ja sam znači prvi srednje bila, pa smo mi sve od septembra svako jutro u školu zajedno išli, od novembra negdje me počeo i iz škole pratit kući iz početka sve kao slučajno, i sad svi već mislili da mi, ono, zvanično hodamo, a Mahir ništa. Tek negdje s proljeća, ne sjećam se vjeruj mi datuma, makar ni sama ne mogu vjerovat da ne znam, al bilo je negdje kraj marta, početak aprila, on ti mene, i to ujutro, negdje na pola puta do škole upita nešto kao da se njegova raja često raspituje ima li curu, a on ne zna šta da im kaže, pa on sad mene pita šta da im odgovori. Što se mene tiče, imaš, tako sam mu rekla, a on mene na to, ni pet ni šest, nego zažvalji nasred džade. Nikad me prije nije ni zagrlio, a sad mi jezik u usta gurnu, ono skroz neiskusno, nekako balavo, zgadio bi mi se da to nisam tako dugo čekala. Polako, Mahire, kažem mu ja, ima vremena.

I tako ti mi zvanično krenemo hodat, da ne kažem opet zabavljat se, sama sebi na svoju mamu ličim kad tako kažem. Sve manje-više isto ko što je i bilo: opet zajedno idemo u školu, samo sada on mene pred mojom zgradom čeka. Nemoj, bolan, Mahire, ti po mene dolazit, nije ti usput, dvaput gore- dole ideš, čekaj me pred svojom zgradom ko i dosad, sve sam mu tako govorila, al on neće ni da čuje. Sjećam se da mi je tad bilo drago što me nije poslušao, bilo mi je to ko neki dokaz ljubavi, ne to što on mene sačeka, a komšije ga vide, ni to što se on brine za mene, nego što zbog mene ranije ustaje. Znaš kako je kad u školu ideš, ništa ti slađe od spavanja, čini ti se sve bi dala za

još pet minuta sna, a on se zbog mene petnaest minuta ranije budi. A hladna su jutra bila, čini mi se, sve do juna, ako nisu i u junu. Možda su i u julu hladna bila, al kad raspust dođi spavala sam skoro do podne. Nego hoću ti reć, ko da ga i sada vidim pred mojim starim ulazom, skupio se sav u nekoj jaknici, još mu lice pospano, al nasmiješi se čim me vidi, a ko da mu tek taj osmijeh san s lica izbriše, ko kafu jaku izjutra kad popiješ.

Kad je ljeto došlo, počeli smo više i uveče izlazit, ono u bašte kafića i to. Mi sada postali pravi par, ono, znaju moji starci za Mahira, znaju njegovi za mene i sve. I lijepo nam je bilo. Znaš, on se u tih nekoliko mjeseci nekako ohrabrio, posto je sigurniji u sebe, a meni je to i drago bilo. Jest da je ta neka smotanost ispočetka simpatična, al ne možeš sa nekim smotom ozbiljno hodat. Pa se počeo bolje i ljubit. Prvih mjesec-dva se valjda bojo da ću ga ostavit pa ko da je pokušavo uhvatit što više može. Prevlažno se ljubio, sve mi skvasi lice, a za dupe me fato ko da hljeb mijesi. Al se na ljeto, kažem ti, već malo ko izbiriko. Odemo mi šetat uz Drinu, pa svako malo zastani i ljubimo se, fino, polako, više usnama, nego jezikom, znaš ono, ženski. Ja sam tad obično haljinice neke ljetne nosila, a on me po bedrima miluje samo vrhovima prstiju, skroz nježno, ko ono kad loviš leptirove pa paziš da im ne skineš s krila onu ko neku prašinu bez koje kao ne mogu letit. Ja lijepo ludim, on to vidi, a opet nije agresivan.

U septembru opet škola krene, ja drugi razred, a on već četvrti. Nekoliko mojih drugarica iz razreda već pričaju kako su nevinost izgubile: te jedna na moru, te jedna u Njemačkoj, te jedna u Sarajevu. I one nekako važno izgledale, pa i ja slažem da sam spavala s Mahirom, a sve mislim kako mi one na licu mogu vidit da lažem. I skontala sam, moramo vodit ljubav što prije. I tako ti ja jedno jutro, on me ko i obično čeko pred zgradom, siđem pa mu odmah kažem kako sam torbu zaboravila i zovnem ga da se popne sa mnom. Moji su već bili na poso otišli. Čim smo se popeli, ja kažem: hajde, uđi, ne moramo danas u školu, ništa je pet neopravdanih. I izuje se on, a vidim ko da se malo i trese. Zna valjda šta mi je na umu. I mi u moju sobu, ja neku muziku namjestim, sjednemo na moj krevet i počnemo se ljubit. Nosila sam bijelu košulju s crvenim tufnicama, sjećam se ko da je juče bilo, a on mi je sve drhtavim prstima otkopčava pa mi ljubi sise, ljubi me po onom dijelu što ga grudnjak ne pokriva. Ja sve ne znam gdje sam, znam samo da mi je ruka u njegovoj kosi, pa znam da sam odjednom do pasa gola, a da mi Mahir farmerke otkopčava. I znam da je meni tad ruka u njegove hlače krenula, a on se nekako drukčije stresio i meni se ruka malo smočila, a on skočio i reko kako mora u školu. I samo izleti, lice mu rumeno ko bulka, a inače je uvijek blijed bio. Ja sam još malo ležala pa se obukla i, šta ću, odem i ja u školu. Vidim ja na velikom odmoru on me izbjegava, ni poslije škole me nije čeko. Sutradan se ja ranije probudim pa pred njegovu zgradu. Nije me vidio s prozora, nije ni gledao, sišo je tek za deset minuta, podočnjaci mu ko kese. Kad me je vidio okrenuo se prema ulazu kao da se vrati, a ja mu viknem: daj, Mahire, ne budali. I pođe on meni polako u susret. Znaš šta, rekнем mu, danas nećemo ni u školu, ni kod mene, idemo kod tebe. Popnemo se mi gore, on hoće da sjednemo u dnevnu sobu, kao da gledamo te-ve, a ja hoću u njegovu sobu. Tamo krevet neraspremljen, odjeća visi sa stolice, prava momačka sobica. Na krevetu mu stoji nekakva zelena knjiga. Pogledam koranicu, piše – Bohumil Hrabal, Strogo kontrolirani vlakovi. O čemu je knjiga, upitam, više onako da nešto kažem, a on se navije kako se radi o nekom momku, Miloš mu je ime, koji se pred nekom Mašom, svojom curom, osramotio ko muškarac pa je prerezo vene. Kako misliš osramotio, pitam, a on spušta pogled i šapće: nije s njom bio muškarac, ko ni ja

s tobom juče. Mene skoro smijeh spopo, al ne smijem se pred njim takvim smijati. Ne misliš se valjda i ti ubit, upitam ga ipak. Nije se on ubio, kaže, prerezo je vene, al je osto živ, bio je malo u bolnici, Maša ga tamo posjetila i rekla mu da ga još voli. Normalno, kažem ja, i šta je dalje bilo? Milošu je psihijatar u bolnici reko da malo kao vježba s nekom starijom ženom i on spava s jednom Viktorijom i istu noć pogine, za vrijeme rata se knjiga dešava, to sam ti zaboravio reć, kaže mi i diže pogled. Sad sam se već morala nasmijati. Vidiš da ne valja vježbat sa starijim ženama, rekla sam.

I da ti ne dužim, vodili smo ljubav to jutro u njegovoj sobi, i to ne na onom krevetu neraspremljenom, nego na tepihu. Poslije smo jeli neke šljive, a on mi je pokazao da se u onoj knjizi koju mi je prepričavao nekakve mrtve ptice uspoređuju sa prezrelim bosanskim šljivama, baš je ta fraza bila, zapamtila sam, prezrele bosanske šljive. To je Mahiru neobično bilo, da strani pisac spominje bosanske šljive. Ja sam se smijala. Slab ti je to strani pisac, Mahire, rekla sam, glavni mu se junak zove Miloš - ko moj deda, a komšija moj jedan ima ćerku od dvije godine, ime joj Maša, ko i toj ženskoj tamo. On je počeo pričati kako su Česi Slaveni, kako su to slavenska imena, a ja sam se i dalje smijala i kroz smijeh mu govorila da se šalim.

Nismo taj dan uopšte išli u školu, al smo idućih dana ipak morali. A i jesen došla, kiše padaju, ne možeš vani biti. Viđali smo se uglavnom u školi. Pričo mi je kako svaku noć prije nego zaspi na mene misli. Mislila sam i ja na njega, al mu nije htjela reć. Zamišljala sam već i vjenčanje, znaš kako to ide. Jednom, kao više u šali, ja sam nešto spomenula, nešto kao možda se za koju godinu i uzmemo, a on se malo nasmijao i reko kako njegovim ne bi bilo pravo. Ja sam se zbunila, uvijek sam fino pozdravljala njegove starce, mislila da me vole i sve. Konta on da ja nisam shvatila, pa kaže: nije do tebe, znaš, više ono, protiv su miješanih brakova, kako ćeš djecu odgajati i to. Ko je spominjao djecu, okrenem ja na šalu, al nije mi bilo drago.

To ti je devedest prva godina, rat u Hrvatskoj već počeo, napeto, al ništa ja to nit pratim nit me zanima. Zajedno smo Mahir i ja dočekali novu devedeset drugu, moji su starci u zadnji tren odlučili otići na Zlatibor, a mi smo bili sretni da imamo gdje biti sami. Ako će ti godina biti onakva kakva ti je bila novogodišnja noć, mislila sam, ova će devedeset druga biti najbolja godina mog života. Televizor je gorio, mi smo se ljubili ne obraćajući pažnju, a jedino je Mahir pred samu ponoć zapjevao s nekim starim pjevačem s televizije, onu sevdalinku znaš, ono kafu mi ispeci i to, a ja ću doći oko pola noći da legnem kraj tebe. I znaš, i jesmo legli oko pola noći, ne da spavamo, a ne vjerujem ni da se u pjesmi misli na spavanje.

Sutradan smo cijeli dan bili zajedno jer su se moji vraćali tek drugog januara i sve je bilo savršeno. Sjećam se da je Mahir gledao dnevnik na te-veu, njega je to više zanimalo, i da je bio potpisan neki sporazum i da je Mahir reko kako valjda ipak neće biti rata.

Brzo je i zimsko ferije počelo, pa smo svako jutro zajedno bili, il kod mene il kod njega, i ne samo jutro, nego negdje do pola tri popodne. Taj januar i malo februara devedeset druge, to su mi najljepši dani u životu bili. Al znaš, ima ona glupa uzrečica, od svoje sam je pokojne babe stoput čula, sve što je lijepo kratko traje, i fakat jest tako. Jal se proljeće naslutilo, kraj februara, početak marta, belaj je počeo. Mogla sam ja dotad ignorisati sve na svijetu osim Mahira, al više ne. Bio referendum, pa one barikade u

Sarajevu, a kod nas sve napeto, poslije škole leti kući, nisam smjela ni pomisliti izić.

Sjećam se toga dobro, zadnji sam put vidila Mahira u rano jutro četvrtog aprila devedeset druge. Čeko me pred zgradom, išli smo zajedno do škole, al me poslije škole nije čeko. Za koji je dan Arkan u Zvornik došo, sve su džamije srušene, a ono muslimana što nije ubijeno je otišlo il u Tuzlu il u Srebrenicu.

Sve negdje do jeseni pojma nisam imala šta je s Mahirom, nisam znala ni jel živ. Taman sam bila krenula u treći razred kad sam čula da je s familijom u Srebrenici, jedna mi je drugarica iz razreda tako rekla. Sivo mi je to vrijeme u sjećanju. Stalno sam na Mahira mislila. Život mi bio samo škola – kuća, ništa više.

Već sam ja bila pri kraju četvrtog razreda, kad se Simo počeo motat oko mene. Znala sam ja njega još iz djetinjstva, on je stariji od mene šest godina, roditelji naši su se pazili, al kad su njegovi preselili u Mali Zvornik manje su se viđali. Sretala sam ja Simu počesto, al znaš kako to ide s razlikom u godinama: kad imaš dvanaest-trinaest godina, a njemu je devetnaest – to je puno, sad je meni bilo osamnaest, njemu dvadeset četiri, on se ko nešto i obogatio na trgovini, bio ljubazan prema meni, fin, pazio me. I gledaj, ja sam očekivala da on hoće da se zabavljamo i već sam kontala da ga onako pristojno odbijem, a on mene zaprosi. Ja paf, pravo se iznenadila, nisam ga tek tako mogla odbit, kažem – razmisliću. Ja došla kući, moji već znaju, valjda je on svojima reko kako će me prosit, a ovi sretni što će se orodit s prijateljima, pa njegova mama javila mojoj, tako nešto.

Sjedila sam s mamom i tatom, u stanu u kojem sam cijeli život provela, na starom izderanom trosjedu, gledala prijavu zidove nekrečene tri godine, pomislila šta mi preostaje: zaposlit se u fabrici, studirat na Palama, hodat po gradu ko sablast il se udat? Udaću se, rekla sam jedva čujno. Imaš pravo, rekao mi je otac, pređi preko rijeke, bolje je tamo, tamo još stoji munara.

Vjenčali smo se čim sam ja školu završila, u junu devedeset četvrte. Ja sam željela malu svadbu, Simo je htio veliku, a ispalo je nešto između. Dvadeset-trideset zvanica, ručak i muzika. Bio je nekakav seoski bend, a pjevali su naizmjenice muškarac i ženska. Ja sam se bojala da muškarac ne počne pjevat ono ja ću doći oko pola noći, bojala sam se rasplakaću se, al nisu ovi pjevali sevdalinke. I bilo je sve dobro dok u po frke ova ženska nije počela pjevat Draganu Mirković, znaš onu pjesmu – Tu na našem mestu starom, čekaću te ove noći, a ti nećeš doći. Meni gvalja u grlu, a na refrenu se rasplačem. Znaš taj refren, ma moraš znat, nemoj da sad počinjem pjevat, rasplakaću se opet, Kad bi znao kako čeznem, dok te čekam tu bez nade, da mi dođeš sa osmehom, kroz šljivike i livade.

Plačem ja, suza suzu goni, mama me grli, ja joj kažem da mi žao što idem od kuće, ona me tješi, a ja samo na Mahira mislim. On je volio priču Džojsovu po kojoj je snimljen film što smo ga na videu gledali zajedno u januaru devedeset druge. Snijeg je padao, Mahir je reko da je dobro što snijeg pada. Na kraju filma glavni lik skonta da ga njegova žena nikad volila nije, da je volila samo nekog tipa u kojeg je bila zaljubljena u gimnaziji, a koji je umro od tuberkuloze. Taj glavni lik misli o tom mrtvom tipu kojeg nikad nije vidio i gleda kroz prozor dok vani pada snijeg. Na tu sam priču mislila dok je

ova pjevaljka pjevala o čekanju bez nade i sama sebi nečujno govorila da ja ne čekam bez nade, da je Mahir živ, da će rat jednom završit i da će doć po mene.

Brzo sam zatrudnila. Znaš i sama, sve ti se tad promijeni, ne zove se to bez veze drugo stanje. Milan se rodio sedamnestog jula devedeset pete. Mahir je već mrtav bio, ja to nisam znala, a htjela sam sinu svom dat ime Mahir, al nisam to Simi smjela ni spomenut.

Znaš kako je kod nas televizija javljala: Srebrenica oslobođena. Mislila sam da je Mahir možda zarobljen, al pojma nisam imala da je mrtav. Al brzo se u komšiluku počelo pričat o streljanjima, da su svi muški pobijeni. Simo mi je jedno jutro dok smo kafu pili reko: pobili smo Turke na buljoke.

Septembar je bio devedeset pete, Milan moj, duša moja, bio mi je nešto bolestan, bile su tačno četiri godine otkad sam prvi put spavala s Mahirom, i ja sam u trenu to jutro shvatila da je Mahir mrtav. Znala sam, jednostavno sam znala.

A još je sedam godina prošlo dok ga nisu sahranili. Milan je već u školu bio pošo, a ja sam na sarajevskoj televiziji gledala emisiju u kojoj su nabrajali imena žrtava. Kažu ime i prezime, ime oca, godište i gdje mu je tijelo nađeno. Mog su Mahira kod Zvornika ekshumirali, pred Zvornikom su ga ubili, ko da je po mene bio pošo.

Volila bi mu na grob otić nego išta, al znam da neću. I zbog njega sarajevsku televiziju gledam. Često oni prikažu ono groblje u Potočarima gdje Mahir leži. A kad sve te grobove iz daljine snimaju, učini mi se da vidim šljivik s proljeća, ono kad se stabla krečom prefarbaju da ih sunce crne ne ubije.

Razgovor sa Muharemom Bazduljem, *Duh Bosne*, Svezak 4 Br. 1 (2009): Januar

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.